

"צמח דוד עבדך"

הרב ד"ר הראל גורדין
ראש כולל שלעבר בניו יורק (תשס"ח-תש"ע)
כיום ר"מ בישיבת בר אילן תל אביב

חזרת הריבונות לישראל לאחר אלפיים שנות גולה היא הזדמנות לביטול משמעותם של ימות המשיח. אבקש לבחון את הנושא דרך התבוננות בדמותו הייחודית של דוד המלך כפי שהיא מצטיירת במקורותינו. נפנה תחילה ליחידת בקשות הגאולה שבתפילת עמידה. לשתי הברכות הסוגרות את פרק הבקשות (הפרק האמצעי) של 'שמונה עשרה' לפני חתימת 'שומע תפילה', 'בונה ירושלים' ו'מצמיח קרן ישועה' העוסקות בימות המשיח – בבניין ירושלים ובמשיח בן דוד:

"וְיִרְוֹשׁוּלַיִם עִירָךְ בְּרַחֲמִים תְּשׁוּב, וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ [...] וְכִסֵּא דָוִד עֲבָדְךָ מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תִּכְוֶן, בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם".
"אַתָּה צִמַּח דָּוִד עֲבָדְךָ מְהֵרָה תִּצְמַח, וְקָרְנֵנוּ תִרְוַם בְּיִשׁוּעָתְךָ. כִּי לִישׁוּעָתְךָ קָוִינוּ כָּל הַיּוֹם, בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְצַמֵּחַ קָרְן יְשׁוּעָה".

לפי הנוסח שלפנינו קיימת חזרה, מיותרת לכאורה, באזכור המשיח מבית דוד, הדורשת ביטול. התוספת למסכת ברכות (ג, כה) מלמדת ששתי הברכות נכללו במקורן בברכה אחת: "שמונה עשרה ברכות שאמרו חכמים כנגד שמנה עשרה אזכרות שבהבו לה' בני אלים כולל [...] ושל דוד בבונה ירושלים. אם אמר אלו לעצמן ואילו לעצמן יצא". ואומנם, על פי נוסח ארץ ישראל כפי שהוא מופיע בירושלמי (רה"ש ד, ו) שתי הברכות מתלכדות לאחת: "ר' בא בשם אבא בר ירמיה: בתפלה הוא אומר אלהי דוד ובונה ירושלים". אולם בבבלי נקבעה ברכת 'צמח דוד' כברכה לעצמה תוך ציון הזיקה בין הברכות (מגילה יז, ב): "והיכן מתרוממת קרנם [של הצדיקים וגירי הצדק] - בירושלים, שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך. וכיון שנבנית ירושלים - בא דוד, שנאמר אחר ישוב בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם". לפי הבבלי, בניין ירושלים מכין את התשתית החומרית והאנושית של אוהבי ה' המשמשת בסיס להופעת משיח בן דוד. על רקע דברים אלו נשוב לשאלת ההופעה החוזרת של מלכות דוד בנוסח שלפנינו. נראה כי המענה נעוץ בהבדל בין שני האזכורים. בעוד בברכת 'בונה ירושלים' הבקשה מוסבת על 'כסא דוד' – "וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין", הרי שבברכת 'צמח דוד' מכוונת הבקשה לישועת ה' שתבוא בעקבות צמיחת מלכות בן דוד – "וקרנו תרום בישועתך, כי לישועתך קוינו כל היום". ובאופן יותר עמוק מונח לפנינו סרטוט ההתפתחות של גאולת ישראל בשלב הראשון מתעצבים מוסדות השלטון של ירושלים עיר הצדק, כששיאם בכינון 'כסא דוד' בבחינת 'כסאות למשפט' (תה' קכב, ג-ה): "וירושלם הבנויה [...] שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד". ובשלב השני מלכות בן דוד צומחת לה לגובה השליחות האלוהית, כנציגת ה' המושיע את ישראל ומשרה את שכינתו בעולם (תהילים קלב, ז-ז):
נְבוֹאָה לְמִשְׁכְּנֹתָיו וְשִׁתְחַוָּה לְהַדָּם רִגְלָיו [...] נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד אֶמֶת לֹא יִשְׁוֹב מִמֶּנָּה מִפְּרִי בִטְנֵי אִשִּׁית לְכִסֵּא לָךְ. אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ בְּרִיתִי וְעַדְתִּי זֹאת אֶלְמַדְם גַּם בְּנֵיהֶם עַד־עַד יִשְׁבּוּ לְכִסֵּא לָךְ. כִּי בְחַר ה' בְּצִיּוֹן אֲוֶה לְמוֹשָׁב לּוֹ. זֹאת מְנוּחָתִי עַד־עַד פֶּה אֲשִׁיב כִּי אֲוֶתִיחָה [...] שֵׁם אֲצַמֵּחַ קָרְן לְדָוִד עַבְדְּךָ יְרֵךְ לְמִשְׁחִי".

אם כן, הקומה השנייה של מלכות דוד מציינת את מחויבותו של משיח בן דוד לגילוי כבוד ה' בעולם, לאחר כינון קומת התשתית המוסדית של המלכות בבניין ירושלים. אם נשוב לנוסח התפילה נראה שזהו שיאו של תהליך המצויר בהשתלשלות הברכות כפי שהצביע עליו הבבלי (מגילה יז, ב):
ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים - דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. וכיון שנתקבצו גלויות - נעשה דין ברשעים [...] וכיון שנעשה דין מן הרשעים - כלו המינים [...] וכיון שכלו המינים - מתרוממת קרן צדיקים [...] והיכן מתרוממת קרנם – בירושלים...

זאת ועוד, דוד המלך כאן מזקק את בחינת המנהיגות של שבט יהודה – "לא יסור שבט מיהודה". תמצית עניינו של יהודה היא הערבות לאחיו, כדבריו על בנימין (בר' מג, ט) "אֲנֹכִי אֶעֱרָבְנֵנוּ מִיַּד־יְדֵי תִבְקָשׁוּנוּ". לפי דרכו הכין יהודה את הקרקע ליורדים למצרים (שם מו, כח) "וְאֵת יְהוֹדָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה", הוביל את ישראל בראש המחנות במדבר (במד' י, יד) "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְעָמָל מִחֲנֵה בְנֵי יְהוֹדָה בְּרִאשֹׁנָה לְצַבְאוֹתָם", והנהיגם בכיבוש הארץ לאחר מות יהושע (שופ' א, ב) "וַיֹּאמֶר ה' יְהוֹדָה יַעֲלֶה". הופעת מלכות דוד מהווה שלב נוסף בגילוי אורו של יהודה עם ניצחונו על גלית בשם "ה' צבאות אלקי מערכות ישראל", חרף חולשת העם ובניגוד לכניעת שאול לחולשתם במלחמת

עמלק כשהפר את צו ה'. בניגוד לרוח העם הנכאה, הכריז דוד החשוף מכל מיגון על אמונתו למול הפלישתי שחרף את אלוקי מערכות ישראל (שמ"א יז, מו-מז): "קיום ה'ה' וסגרו' ה' ב'י' והפיתר' [...] וידעו כל הארץ כי יש אלהים לישראל [...] כי לה' המלחמה ונתן אתכם בידנו". רוח האלוקים המפעמת בדוד היא אותה רוח של הניגון בכינור שחיזקה את שאול לאחר שרוח ה' סרה ממנו, ו היא מגיעה לשיא עוצמתה בהיחלצותו של דוד להקמת בית הקבע לה' להשראת השכינה בישראל:

אם אתן שנת לעיני לעפעי תנומה, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב [...] נבואה למשכנותיו נשתחזה להדם רגליו. קומה ה' למנוחתך אלה וארון עזר [...] נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנה אשית לכסא לך. אם ישמרו בניך בריתי ועדתי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך. כי בחר ה' בציון אלה למושב לו. זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותי. (תה' קלב)

כפי שרואים במזמור, הירתמותו של דוד למציאת המקום לבניין המקדש תוך התבטלותו לפני ה' לשם השראת שכינה במתחם הנצח הבית מקדשי, זיכתה את דוד בשושלת המלוכה הישראלית. התבטלותו בפני הנצח האלוקי זיכתה אותו בנצח המלוכה האנושית, ומכאן גם הזיהוי של משיח בן דוד עם הגאולה שתכליתה בהמלכת ה' והשראת שכינתו לעולם, כדברי הנביא (יח' לו, כד-כח):

ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אהד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם [...] וקרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם. לאור כל זאת, עצמאות ישראל וחזרת ריבונותנו היא קומת היסוד "כסא דוד", שבעקבותיה אנו מצפים, עמלים ומתפללים לקומת הטרקלין של הופעת מלוכה ה' בעולם בהנהגת משיח בן דוד.

לתגובות: harelgo@gmail.com